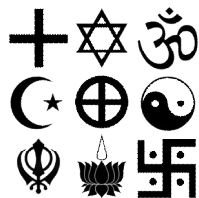

HYVÄ TIETÄÄ USKONTODIALOGISTA

Näkökulmia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenille

Pekka Y. Hiltunen ja Timo Vasko

Kirkon ulkoasiain osasto Helsinki

Hyvä tietää uskontodialogista

Näkökulmia Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenille

Pekka Y. Hiltunen ja Timo Vasko

Julkaisija
Kirkon ulkoasiain osasto

+

Hyvä tietää uskonnoista ja elämäkatsomuksista -julkaisuja 1

Kustantaja ja julkaisija: Kirkon ulkoasian osasto
Päätoimittaja: Pekka Y. Hiltunen

ISBN 978-951-789-366-4 (nid.)
ISBN 978-951-789-367-1(pdf)

ISSN 1799-9375 (painettu)
ISSN 1799-9383 (Verkkajulkaisu)

Helsinki 2011

Painopaikka: Kirkkohallituksen julkaisu- ja AV-myynti
Satamakatu 11, PL 185, 00161 Helsinki

Tilaukset:
Kirkkohallituksen julkaisu- ja AV-myynti
Satamakatu 11, PL 185, 00161 Helsinki

p. (09) 1802 315
julkaisumyynti@evl.fi
Hinta 7€ + postikulut

Sisällys

1. SAATESANAT	4
2. MUUTTUVA MAAILMAMME	5
3. LUTERILAISEN TEOLOGIAN NÄKÖKULMA.....	10
4. YHTEISEN ELÄMÄN KYSYMYKSET	13
5. RAAMATULLINEN PERUSTA.....	16
6. USKONTODIALOGIN ASKELEITA.....	18
6.1. USKONTOJEN VÄLISEN VUOROPUHELUN PÄÄLAJIT	20
6.2. USKONTOJEN VÄLISEN KANSSAKÄYMISEN TAVOITTEISTA...	22
6.2. PORVOON KIRKKOYHTEISÖN NÄKEMYKSIÄ USKONTOJEN KOHTAAMISESTA.....	24
6.3. KAKSITOISTA KÄYTÄNNÖLLISTÄ USKONTOJEN KOHTAAMISEN YDINKOHTAA.....	25
6.4. HYVÄKSI KOETTUJA ASEENTEITA JA OHJEITA USKONTOJEN VÄLISEEN VUOROPUHELUUN.....	30
8. JULKAISUN SYNTYVAIHEISTA.....	33
9. KIRJALLISUUTTA.....	35

1. SAATESANAT

Suomalainen yhteiskunta muuttuu hitaasti mutta varmasti moniuskontoisemmaksi. Myös niiden määrä, jotka eivät tunnusta mitään uskontoa tai ideologiaa, kasvaa. Suomen väestöstä hieman alle 80 % kuuluu Suomen evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Miten ajatella ja elää kristittynä monikatsomuksellisessa maailmassa?

Tämän julkaisun tarkoitus on koettaa hahmottaa suomalaista uskonnollista monimuotoisuutta, etsiä kristityille edellytyksiä elää sen keskellä ja vastata sen haasteisiin. Julkaisun näkökulmat toimivat toivottavasti myös arkisten tai järjestettyjen keskustelujen käynnistäjänä. Tarkoitus ei ole kuitenkaan antaa tyhjentäviä ohjeita tai lauselmia. Jokaisen seurakunnan ja seurakuntalaisen on itse sovitettava julkaisun alan teemoja ja malleja omaan elämäänsä ja toimintaympäristöönsä. Näin myös selviää, mikä käyttö niillä on, mitä niiden käytöstä seuraa ja miten niitä voi kehittää. Moninäkemyksisyyden keskellä kristityn tulee tunnistaa ja tiedostaa oma vakaumuksensa niin, että hän voi rohkeasti esittää kristillisestä arvomaailmastaan nousevia vastauksia ja toimia niiden mukaisesti.

Aluksi arvioidaan muuttuvaa suomalaista uskonnollisuutta (Luku 2). Seuraavaksi hahmotetaan luterilaista teologista perustaa (Luku 3). Yhteisen elämän keskeisten kysymysten tarkastelu yhdessä muiden uskontojen kannattajien kanssa on ajankohtainen tehtävä (Luku 4). Raamatusta löytyy monikulttuurisuudesta ja uskontojen todellisuudesta useita esimerkkejä (Luku 5). Sitten esitellään kristityn toimintatapoja elää uskoaan todeksi ja palvella lähimmäisiään myös yhdessä eri tavalla uskovien kanssa (Luku 6). Julkaisulla on oma lyhyt syntyhistoriansa (Luku 7). Laajasta kirjallisuudesta luetteloon on otettu vain muutamia lähteitä (Luku 8).

Uskontojen edustajien kohtaamisessa on monia ulottuvuuksia. Yhteiskunnille ja sen yhteisöille on tärkeitä, että eri uskontojen edustajat ja uskonnottomat elävät keskinäisessä rauhassa ja yhteisten pelisääntöjen mukaan. Kristityt pitävät kiinni Kristuksen ainutlaatuisuudesta Vapahtajana ja ainoana tienä pelastukseen. He pyrkivät elämään sovussa toisinuskovien kanssa. (Suomen evankelis-luterilaisen kirkon lähetystyön ja kansainvälisen diakonian peruslinja vuoteen 2015, Lähetysstrategian teologinen perusta.)

Tässä julkaisussa termejä "uskontodialogi"¹, "dialogi", "vuoropuhelu" ja "uskontojen välinen kohtaaminen" käytetään synonyymeinä.

¹ Miltei kaikkialla maailmassa kirkot ja kristityt ovat heränneet uskontojen välisen dialogin välttämättömyyteen. On syntynyt useita ja toisistaan poikkeaviakin uskontojen kohtaamisen malleja ja käytäntöjä. Muiden muassa Paavillinen uskontojen välisen dialogin neuvosto (The Pontifical Council for Interreligious Dialogue, PCID), Kirkkojen

2. MUUTTAVA MAAILMAMME

Viestintuojan on tunnettava viestin vastaanottajien kieli ja tavat. Kirkon on tunnettava maailma, jossa se elää, ja välitettävä viestinsä ymmärrettävästi. On myös osattava kuunnella ihmisiä. Viestijän on tunnettava kuulijansa ja näiden maailma, meidän maailmamme.² Seuraavassa esitetään muuttuvan maailmamme kirkolle esittämiä haasteita ja tehtäviä.

Yhtenäiskulttuurin hajoaminen

Suomi on globaalien muutosten myötä voimakkaasti avautunut ulkomaailmalle ja tullut kielellisesti, etnisesti ja uskonnollisesti yhä monimuotoisemmaksi. Samalla yhtenäiskulttuurin hajotessa myös kantaväestö jakautuu yhä omaehtoisemmiksi kulttuurisiksi saarekkeiksi. Valtakulttuuri hajoaa alakulttuureiksi.

Suomessa itsenäisyyttä edeltävien vuosikymmenien kansallisuushengen nousu muokkasi kulttuuria yhtenäiseksi. Tulos oli laaja etninen, kulttuurinen, uskonnollinen ja kielellinen yhtenäisyys. Tosin ruotsinkielisellä vähemmistöllä oli merkittävä yhteiskunnallinen ja kulttuurin rooli. Saamelaisten, romanien, venäläisten, juutalaisten ja tataarien merkitys jäi marginaaliseksi. Heitä ymmärrettiin aina kantasuomalaisesta kulttuurisesta keskuksista käsin.

Suomi, niin kuin kansallisvaltiot yleensä, on pitkään ollut kulttuuriltaan varsin yhtenäinen. Luterilainen uskontulkinta ja sen mukaiset kirkolliset käytännöt ovat olleet yleistä kansalaisuskonnollisuutta. Nyt Suomen uskontokenttä ja yleisuskonnollisuus ovat kirjavoitumassa.

Ateismin ja uskonnottomuuden haaste

Tieteellinen maailmankuva ja ateismi ovat haastaneet kirkkoa valistuksen ajoista

maailmanneuvosto (WCC) ja Kirkkojen maailmanneuvoston kutsumana Maailman Evankelinen Allianssi (WEA) kokoontuivat runsaan viiden vuoden ajan valmistelemaan asiakirjaa *Christian Witness in a Multi-Religious World, Kristillinen todistus moniuskontoisessa maailmassa*. Tämä tehtiin tietoisena jännitteistä, joita on olemassa eri uskonnollisia vakaumuksia kannattavien ihmisten ja yhteisöjen sekä kristillisen todistuksen eri tulkintojen välillä. Vuonna 2011 julkaistu asiakirja palvelee suosituksena menettelytavoiksi kristillisessä todistustehtävässä eri puolilla maailmaa. Asiakirja ei pyri olemaan teologinen julkilausuma lähetystyöstä, vaan puhuu käytännöllisistä kysymyksistä, jotka liittyvät kristilliseen todistukseen moniuskontoisessa maailmassa. Dokumentin suomenos löytyy kirkon verkkosivulta hakusanalla ”Kristillinen todistus moniuskontoisessa maailmassa”.

² *Muuttuva konteksti* -luvun luettelo laadittaessa taustamateriaali pohjautuu Edinburgh 2010 World Missionary Conferencen, Maailman evankelioimisen Kapkaupungin Lausanne III -kongressin 2010 dokumentteihin sekä 2011 pidetyn Porvoon kirkkoyhteisön Inter Faith Consultationin keskusteluihin. Porvoon kirkkoyhteisön Göteborgin Inter Faith Consultation (Uskontojen välinen kohtaaminen) -kokouksen loppuasiakirja on julkaistiin vuonna 2011.

lähtien. Kirkko on keskustellut perusteellisesti tieteellisen maailmankuvan kanssa ja sopeuttanut sanomaansa sen mukaisesti.

Kolmannen vuosituhannen alussa läntisessä kulttuuripiirissä on nostanut päätään vaikutusvaltainen uusateistinen ajattelu, jonka yhtenä tavoitteena on, ellei peräti uskonnon tukahduttaminen, ainakin yhteiskunnallisen julkisen tilan puhdistaminen uskonnon ilmauksista ja symboleista. Vaikka tilastollisesti ateisteja on laskettu Suomessa olevan nykyään noin 5 %, he muodostavat yleiseen mielipiteeseen vahvasti vaikuttavan ja erottuvan vähemmistön. Kristillinen kirkko käy 2000-luvun alussa keskustelua myös tieteellisen menetelmän³ pohjalle rakentuvan aggressiivisen ja militantin ateistisen maailmankuvan kannattajien kanssa.

Uskonnottomien kasvava joukko on kuitenkin tilastollisesti merkittävämpi joukko kuin militantit ateistit. Noin neljäsosa suomalaisista on agnostikkoja⁴ ja ateisteja. Jos tästä joukosta poistetaan militantit ateistit, jää silti jäljelle noin viidesosa suomalaisista. Mikään suomalainen vähemmistöuskonto ei yllä samoihin kannattajalukuihin. Uskonnottomat eivät koe asiakseen hyökätä uskontoa vastaan; he eivät liity uskonnonvastaisiin katsomuksellisiin järjestöihin. He eivät ylipäätensä pidä uskonnollista sanomaa puhuttelevana tai kiinnostavana. Tämä joukko on kasvava haaste kirkolle muuttuvassa kulttuurissamme. Piispainkokouksen lausunto 1/2011 kirkolliskokoukselle kirjaa: "Varsinainen ateismi on kuitenkin vähäisempää kuin uskonnollinen välinpitämättömyys ja maallistunut ajattelutapa, jonka myötä esimerkiksi Jumalaan ei viitata osana arkipuhetta. Uskonto on yksityistynyt ja tullut sitä myötä usein näkymättömäksi ja jossain määrin myös vaikeaksi puheenaiheeksi".

Tämän julkaisun tähtäyspiste ei kuitenkaan ole vuoropuhelu uskonnon suhteen välinpitämättömien, vaan toinen tärkeä: vuoropuhelu eri uskonnollisten ryhmien kannattajien kanssa.

Nautintohakuisuuden, hedonismin⁵ vaikutus

Hyvinvoivissa länsimaissa elämän perustarpeet tulevat yleensä hyvin tyydytetyiksi.

³ Tieteellinen menetelmä pyrkii selittämään esimerkiksi luonnossa ilmeneviä tapahtumia toistettavissa olevalla tavalla ja niin, että tätä voidaan käyttää hyödyllisten ennusteiden tekemisessä. Tämä tapahtuu havaintojen ja/tai kokeiden kautta. Kokeilla pyritään simuloimaan luonnossa ilmeneviä tapahtumia kontrolloiduissa olosuhteissa. Tieteellinen menetelmä tarjoaa objektiivisen, todennettavan ja toistettavissa olevan, menetelmän ratkaisujen löytämiseksi erilaisiin ongelmiin tieteen ja tekniikan eri aloilla.

⁴ Agnostikko on ihminen joka ei usko Jumalaan eikä usko, että on mahdollista päästä selville Jumalan olemassaolosta.

⁵ Hedonismi (muinaiskreikaksi ἡδονή, *hedone*, 'nautinto', 'mielihyvä') on oppi, joka asettaa nautinnon tai mielihyvän keskeiseen rooliin tai tavoiteltavaksi. Mikä tahansa mikä aiheuttaa mielihyvää on hyväksi. Hedonismin pohjimmainen

Hyvinvointi tarjoaa mahdollisuuden myös itsekkyiden kasvulle, oman mielihyvän, oman edun ja henkilökohtaisen mukavuuden tavoittelulle yhteisen edun tavoittelun asemesta. Tällöin uskontokin voi muuttua, ei olemassaolon perustarpeiden takaajaksi, vaan vain yhdeksi oman hyvinvoinnin osatekijäksi. Kun omat ravinnon, asumisen ja turvallisuuden tarpeet eivät enää ole ensimmäisinä mielessä, myös muiden tarpeet saattavat jäädä huomiotta. Kirkon julistamalla evankeliumilla on kuitenkin myös vahva ja kaikkia koskeva sosiaalinen sanoma.

Moniuskontoisuus

Suomi ei koskaan ole ollut ainoastaan luterilainen, vaikka luterilaisuus onkin ollut suomalaisen uskonnollisuuden pääjuonne pitkään. Suomen luterilaiset ovat eläneet yhdessä vanhojen, tosin pienten, uskonnollisten vähemmistöjen kanssa: ortodoksien, muiden kristillisten kirkkojen kannattajien, juutalaisten ja tataarien. Itse asiassa Suomessa on vahva perinne niveltää vähemmistöt osaksi valtakulttuuria. Nyt tämä taito pitää osata siirtää vahvuudeksi myös muuttuvassa kontekstissa.

Maamme kristillistä kirjoa lisää maahanmuuttajakristillisuus; valtaosa maahanmuuttajista tulee kristillisen kulttuuritaustan maista, ja näistä aktiiviset kristityt ovat ani harvoin luterilaisia. Suomen uskonnollista karttaa muuttaa, paitsi maahanmuuttajien uskonnollisuus, myös kristillisen tiedon ohentuminen sekä osittain siitä johtuva yleis- ja kansanuskonnollisuuden irtautuminen järjestäytyneestä laitosuskonnollisuudesta. Sanonta "Uskon, mutta eri tavalla kuin kirkko opettaa" on yhä useamman puheenpartta. Suhde kirkkoon on yksityistynyt – kirkosta on tullut yhä enemmän yksi palvelujen tarjoaja muiden rinnalla. Niin kirkon jäsenten kuin sen työntekijöidenkin on opittava puhumaan tavalla, jonka myös maallistunut, kirkosta vieraantunut uskonnollinen ja henkinen etsijä ymmärtää.

Myös kirkon jäsenillä on useita toisista poikkeavia raamatuntulkintamalleja ja Kristus-kuvia. On osattava etsiä yhteisiä ja yhdistäviä tekijöitä, jotta kirkon identiteetti ei pirstoutuisi.

Eurooppalaistuminen ja suomalaistuminen antavat äskettäin maahan tulleille varmuutta ja valmiuksia oman näkökantansa ilmaisemisen oikeutuksesta. Keskuudessamme asuvat, muuta kuin kristillistä uskoa kannattavat, uskonyhteisöt ovat tasavertaisia ja varteenotettavia keskustelukumppaneita.

idea on ajatus siitä, että kaikki teot voidaan mitata sen mukaan, kuinka paljon nautintoa ne tuottavat. Yksinkertaistettuna hedonismi pyrkii saavuttamaan maksimimäärän nautintoa ja minimimäärän tuskaa.

Aikaisemmin pääsääntöisesti kristilliselle alueelle kotiutuneet uskonnolliset yhteisöt uskaltautuvat vakiintuessaan ilmaisemaan ajatuksiaan myös yhä rohkeammin. Länsimaissa perinteisen uskonnollisuuden rinnalle noussut uushenkisyys muodostaa myös omia ryhmiään ja vaikuttaa yleiseen uskonnolliseen ilmapiiriin.

Islamin näkyvyys

Islamin uusi ja voimakas läsnäolo on uutta koko Euroopassa, myös Suomessa. Islamilaisten öljyntuottajamaiden varallisuus tekee islamista varteenotettavan poliittisen ja kulttuurisen vaikuttajan koko maailmassa. Kristittyjen on uudella tavalla opittava näkemään sanomansa ainutlaatuisuus erityisesti islamin peiliä vasten. On myös etsittävä uusia rauhanomaisen yhteiskunnallisen rinnakkaiselon malleja.

Poliittiset ääri liikkeet

Yhteiskunnan ja kulttuurin muutos koetaan usein epävarmuutena. Epävarmuus saattaa toimia poliittisten ääriainesten kasvupohjana. Palaaminen kuviteltuun kansallisen kulttuurin harmoniseen ja hallittavaan tilaan saattaa näyttää turvallisemmalta kuin sopeutuminen jatkuvaan muutokseen. Haave kansallisesta yhtenäisyydestä voi johtaa muukalaisvihaan ja itselle vieraan ja erilaisen kielteiseen määrittelemiseen ja torjuntaan. Kristityt ovat kansalaisina kuitenkin vastuussa oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon toteutumisesta yhteiskunnassamme niin, etteivät kantasuomalaiset eivätkä tänne muualta tulleet joudu syrjittyyn asemaan, ja mahdollista näin kasvupohjaa katkeruudelle.

Globalisoitunut maailma

Matkustaminen ja kansainvälinen kauppa, monikansallisten yritysten vaikutusvallan kasvu, EU, kansainvälinen viihdeteollisuus ja Internet ovat esimerkkejä kaikkia koskettavasta globalisaatiosta. Kirkko ei ole enää vain kansallinen vaikuttaja – sen on osattava suhteuttaa sanomansa muuttuvaan monikansalliseen ja -kulttuuriseen kokonaisuuteen.

Kulttuurin talousvetoisuus

Vaikka voidaan sanoa, että yhtenäisyyskulttuuri on rapautumassa, talouselämä näyttää muodostavan kulttuuria yhtenäistävän voiman. Kirkon on osattava saattaa talouselämän etiikka, oma etiikkansa ja arvokkaina pitämänsä sosiaaliset käytännöt keskinäiseen vuorovaikutukseen.

Maailmamme särkyneisyys

Tulot, koulutus, ravinto, hyvinvointi ja turvallisuus eivät jakaudu tasaisesti maailmassa – ihmiset ovat eriarvoisia. Tekninen kehitys ei poista luonnonkatastrofeja. Katastrofit koskettavat hauraita yhteiskuntia vakavammin kuin

vahvoja. Hyvinvointimme keskellä emme mekään ole turvassa surulta ja kivulta. Kirkko on aina ollut heikkojen ja syrjäytyneiden puolestapuhuja. Miten kirkkona ja kristittyinä vastaamme maailman hätään, on aina ajankohtainen kysymys.

Kirkolla on aina ollut vahva sosiaalinen kansallinen ja kansainvälinen panos. On myös useita humanistiselta arvopohjalta toimivia auttamisjärjestöjä. Mikään auttamistoiminta ei ole arvovapaata. Auttamismarkkinoilla on osattava perustella kristillisen arvopohjan merkittävyyttä muiden toimijoiden rinnalla. Kristityt ja kirkko kohtaavat sekä muun maailman hätää että hyvinvoinnin keskellä eläviä särkyneitä ihmisiä.

Kristinuskon maantieteellisen painopisteen muutos

Nykyään suurin osa kristittyjä elää läntisen ja pohjoisen kulttuuripiirin ulkopuolella. 2/3 kaikista maailman kristityistä elää eteläisellä pallonpuoliskolla, pohjoisella pallonpuoliskolla 1/3. Kristinuskon on suurin globaali uskonto – sen kannattajia on noin 33 % maailman väestöstä. Seuraavaksi suurin ryhmä ovat muslimit, noin 23 %.

Kristinuskolla on tarjottavana pelastus koko maailmalle. Mutta oman selkeän kristillisen identiteetin pohjalta on oltava avoin kuuntelemaan ja oppimaan sekä tekemään yhteistyötä myös muiden katsomusten kannattajien kanssa. Yhteistyötä tapahtuu erityisesti kaikkien yhteistä hyvää tavoittelevissa hankkeissa. Pelkästään yhteiskuntarauhan edistämässä on uskontojen yhteistyöllä mittava tehtävä.

3. LUTERILAISEN TEOLOGIAN NÄKÖKULMA

Luterilainen näkökulma eri uskontojen ja ideologioiden kannattajien kohtaamiseen perustuu Raamattuun, kirkon vanhoihin ekumeenisiin uskontunnustuksiin, luterilaisiin Tunnustuskirjoihin ja ekumeenisesti eri yhteyksissä tuotettuihin keskeisiin aineistoihin.

Toisen uskonnon kannattaja on kristityn lähimmäinen. Kohtaamisten perusta on aina ns. rakkauden kaksoiskäsky. Matteuksen evankeliumin jakeiden 22: 34 – 40 mukaan: "Jeesus vastasi: 'Rakasta Herraa, Jumalaasi, koko sydäimestäsi, koko sielustasi ja mielestäsi.' Tämä käsky on suurin ja tärkein. Toinen yhtä tärkeä on tämä: 'Rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi'. Näiden kahden käskyn varassa ovat laki ja profeetat." Vain ihmiset voivat kohdata, eivät uskonnot, vaikka niiden oppi ja niiden mukainen elämä vaikuttavatkin kohtaamisissa. On syytä panna myös merkille, että kymmenen käskyn sisältämä rakkauden vaatimus tunnetaan yleisesti kaikkialla maailmassa, eri uskonnoissa ja kulttuureissa (5. Moos. 5:1-22; Miika 6:8).

Raamatun ilmoittaman kolmiyhteisen Jumalan luomistyön perusteella jokainen ihminen on saanut elämänsä Jumalalta. Näin jokainen ihminen on luomisen perusteella suhteessa Jumalaan, luojaansa. Jokaisella ihmisellä on tarve tehdä maailmaa, olemassaoloon sekä elämän merkitystä koskevia perustavia kysymyksiä. Tämä on yhteistä kaikille ihmisille. Jakeiden Room. 1: 19 – 20 mukaan "Sen, mitä Jumalasta voidaan tietää, he kyllä voivat nähdä. Onhan Jumala ilmaissut sen heille. Hänen näkymättömät ominaisuutensa, hänen ikuinen voimansa ja jumalisuutensa, ovat maailman luomisesta asti olleet nähtävissä ja havaittavissa hänen teoissaan."

Tämä sama Jumala itse teki itsensä ihmisille tunnetuksi ja henkilökohtaisesti kohdattavaksi. Hänen olemukseensa kuuluu pyhyys ja rakkaus. Se tuli ilmi Jumalan tullessa ihmiseksi tähän maailmaan – tämä on vain kristinuskon erityispiirre. Jumala tuli ihmiseksi Betlehemissä, sinne syntyneessä Jeesuksessa (Matt: 1: 18 – 24; Luuk. 2: 1 – 20; Joh. 1: 1 – 18). Elämällään, sovittaessaan ristinkuolemallaan maailman synnin ja nousemalla kuolleista Jeesus Kristus avasi jokaiselle ihmiselle pääsyn kaikkia ihmisiä rakastavan Jumalan yhteyteen armosta (Joh. 3: 16). Jeesus antoi seuraajilleen tehtäväksi tämän evankeliumin, hyvän uutisen eli ilosanoman, tunnetuksi tekemiseksi kaikille (Matt: 28: 18 – 20; Mark. 16: 15 – 16; Luuk. 24: 45 – 48; Joh. 20: 21). Evankeliumin sanoma avautuu ihmiselle ennen muuta Raamatun sanasta ja sakramenteista. Näissä Pyhä Henki toimii ja osoittaa Jeesuksen Kristukseksi, Messiaaksi. Pyhä Henki toimii milloin, missä tahansa ja monin tavoin kutsuen ihmisiä henkilökohtaiseen Jumalan kohtaamiseen Jeesuksessa Kristuksessa

ja tunnustautumaan hänen seuraajakseen (Joh. 1: 35 – 51; 3: 1 – 8). Kristuksen maailmanlaaja kirkko eri tunnustusryhmineen todistaa yhdessä kolmiyhteisestä Jumalasta ja palvelee monin eri tavoin lähimmäisinään kaikkia ihmisiä kaikkialla maailmassa.

Uskonpuhdistaja Martti Luther (1483 – 1546) painotti teologiassaan, että ihminen tulee vanhurskaaksi eli kelpaa Jumalalle yksin uskosta, yksin armosta ja yksin Kristuksen kautta. Pääsemme Jumalan yhteyteen ilman omia ansioita. Yhteys Jumalaan on hänen antamansa lahja, jonka ihminen voi ottaa vastaan tai torjua. Keskeistä on Jumalan sanan, sen omakohtainen kuuleminen ja vastaanottaminen. Jumalan pelastava armo vaikuttaa uskossa ja uskon kautta ihmisen koko elämään.

Omana aikanaan Luther kohtasi sekä juutalaisia että oli perillä muslimien uskon perusteista. Lutherin teoksissa on yhteensä 115 tekstiä, jotka käsittelevät juutalaisuutta. Luther tunsikin myös islamia ja perehtyi Koraaniin, jonka vuonna 1543 ilmestyneeseen laitokseen hän kirjoitti esipuheen. Luther odotti näiden molempien uskontojen kannattajien kääntyvän kristityiksi, kun nämä saattoivat lukea Raamattua omalla, saksankielellä. Kun näin ei tapahtunut, hän pettyi.

Minkäänlainen painostus ei kuulu kristillisen uskon syntymiseen, vaan evankeliumi on olemukseltaan kokonaan Jumalan lahja. Lahjan vastaanottaminen ei edellytä minkäänlaisia ihmisen omia tekoja tai ansioita. Saamme sen Pyhän Hengen toiminnan seurauksena. Kun evankeliumia pidetään esillä, Jumala vaikuttaa uskon. On huolehdittava siitä, että evankeliumia välitetään myös modernein kommunikaatiovälinein, kunkin omalla kielellä ja siten, että liittyminen seurakuntayhteyteen on vaivatonta.

Luther kehitti opin Jumalan herruuden kahdesta regimentistä eli hallintavallasta. Maalliseen regimenttiin kuuluvat esivallan valvoma järjestys ja laki. Hengellisessä regimentissä Jumalan hengellinen hallinta ilmenee taas suoraan. Siihen kuuluvat Kristuksen valtakunta ja Jumalan sanan evankeliumi. Molemmat regimentit kuuluvat ihmisen elämään. Vuoropuheluissa uskontojen ja ideologioiden kannattajien kanssa oppi kahdesta regimentistä tarjoaa mahdollisuuden käsitellä kaikkia inhimillisen elämän puolia, niin uskoa ja uskon perusteita kuin elämän monia ulottuvuuksia. Näin pysytään kolmiyhteisen Jumalan koko toiminnan perustalla ja otetaan huomioon yhteiselon kysymysten ohella myös läisyysnäkökulma: Jumala toimii maailmassa luojana, lunastajana ja pyhittäjänä.

Vuoropuhelutilanteessa on perustavaa, että kristityt tunnistavat aidosti esiintyvän pyhyiden kaipauksen myös muissa uskonnoissa. Samalla kristitty pitäytyy omassa

kristillisessä uskossaan ja säilyttää oman identiteettinsä ja tunnustaen Jeesuksen Kristuksen persoonassa olevan pelastuksen ainutlaatuisuuden ja uskon kolmiyhteiseen Jumalaan kirkon ykseyden perustana.

4. YHTEISEN ELÄMÄN KYSYMYKSET

Eri uskontojen kannattajien – ihmisten – kysymykset ja tarpeet ovat arjessa usein samoja, vaikka niitä tarkastellaankin uskontojen erilaisista tulkintahorisonteista. Monikulttuurisuus ja -uskontoisuus on yhä useammin otettava huomioon käsiteltäessä kaikille yhteisiä asioita.

Uskontoja voidaan tarkastella paitsi totuusyhteisinä myös oppeina, yhteisön muodostuksen tapoina sekä uskonnollisten toimitusten ja riittien näkökulmasta. Voidaan koettaa myös ymmärtää, minkälainen on kunkin tradition toivottu uskonnollinen kokemus. Voidaan hahmottaa, mitä ajatellaan kuluvaan hyvään elämään. Viimeksi mainittu, käsitys yhteisestä hyvästä, hahmottuu suhteellisen helposti uskontojen yhteiseksi asiaksi: miten voimme huolehtia yhdessä luonnosta, rauhasta ja yhteiselämän sujumisesta.

Uskonnollinen usko ilmenee aina tietyssä kulttuurisessa kontekstissa; keskeisiksi koetut eettiset kysymykset painottuvat omaleimaisesti, ajallisesti ja paikallisesti kussakin kulttuurisessa ja historiallisessa tilanteessa. Siinä, missä kantasuomalaisen on suostuttava kulttuuriseen muutokseen, myös maahanmuuttajilta ja muun kuin kristillisen uskonnon tai näkemyksen kannattajilta edellytetään uuden laisia asenteita ja uuden kotimaan arvojen oppimista ja hyväksymistä. Voimme erottaa suomalaisesta todellisuudesta seuraavia yhteisen elämän kysymyksiä, joissa eri uskontojen ja näkemysten kannattajat voivat ja heidän tulisi tehdä yhteistyötä.

Uskonnon yhteiskunnallinen asema, uskonnonvapaus

Suomessa on hyväksytty positiivinen uskonnonvapaus. Uskonnolla on lupa näkyä julkisessa tilassa. Aito suvaitsevaisuus ei pakota kätkemään uskonnollisia symboleja ja uskon ilmaisuja. Silti yhteiskunta asettaa rauhanomaisen rinnakkaiselon takaamiseksi myös rajoja uskonnollisille ilmaisuille. Uskonnonvapauden vaaliminen on yhä useamman kulttuuripiirimme toimijan yhteinen tavoite.

Poliittiset ja yhteiskunnalliset eettisesti motivoituneet hankkeet

Politiikan ja yhteisen elämän aloilta löydämme useita kaikkia kansalaisia koskevia kehitystarpeita esimerkiksi sosiaali-, koulutus- ja asuntopolitiikan sekä yhteisön kehittämisen alueilla. Uskontojen yhteiskunnallista yhdessä esiintymistä demokratian edistämiseksi on syytä kehittää.

Uskonnollinen kasvatustyö

Uskontojen suvaitseminen edellyttää laadukasta uskonnonopetusta sekä katsomuskasvatuksen arvostusta. Suomessa oppilaan oman uskonnon opetus on osa yleistä oppivelvollisuutta. Myös päiväkotien ja esikoulujen kasvatusta- ja opetussuunnitelmissa on omat valtakunnalliset tavoitteet uskonto- ja katsomuskasvatukselle. On tärkeää, että opetus sisältää myös uskontojen yhteiskuntarauhaa rakentavan rinnakkaiselon teemoja sekä yhteiskunnan että kunkin oman uskonnon tai katsomuksen arvopohjalta.

Perhe-elämän tukeminen

Monikulttuuriset ja -uskontoiset avioliitot tulevat lisääntymään ja ovat merkittävä haaste puolisoille, näiden perheille ja uskontokunnille. Maahanmuuttajat tulevat usein suomalaista huomattavasti yhteisöllisemmistä kulttuureista. Läntisen ja pohjoisen kulttuuripiirin Suomeen tultua perhekäsitys joutuu murrokseen. Perhe-elämää koskeva yhteinen arvokeskustelu on tärkeää.

Yhdenvertaisuus ja tasa-arvo

Länsimaissa yhdenvertaisuus- ja tasa-arvo ovat keskeisiä demokraattisia arvoja ja tärkeä osa suomalaista ja pohjoiseurooppalaista perinnettä. Sukupuolten, ikäryhmien ja vähemmistöjen eroavuudet eivät ole Suomessa arvoeroja. Jokaisen tulee olla lain edessä ja yhteisöjensä silmissä samanarvoinen. Länsimaissa tämä ajattelu juontuu sekä evankeliumista että valistuksen perinteestä. Muiden kuin länsimaisen kulttuurin ihmisille yhdenvertaisuus ja tasa-arvo -kysymykset näyttävät erilaista taustaa vasten. Tämä edellyttää huolellista eri lähtökohtien tiedostamista ja oman sekä Suomessa vallitsevan kulttuurin perustelun läpinäkyvyyttä.

Yksilönvapaus

Yksilönvapaus on keskeinen länsimainen arvo. Länsimainen ihminen on vapaa uskomaan tai olemaan uskomatta. Hän voi erota vapaasti tai liittyä oman tahtonsa mukaan yhdestä uskonnollisesta yhteisöstä toiseen tai olla liittymättä mihinkään. Uskonnonvapauslain vallitessa yksilökeskeisen ja yhteisöllisten kulttuurien välistä jännitettä on opittava purkamaan; on luotava uutta yhteistä ymmärrystä ja käytäntöä. Yksilön vapautteen kuuluu läheisesti myös ilmaisun vapaus.

Ekologiset kysymykset

Kaikki me eri uskontojen ja katsomusten kannattajat asumme samaa maailmaa. Siten huoli yhteisestä elinympäristöstä, ilmastosta, merien tilasta, luontokappaleiden moninaisuuden säilymisestä, ym., on sama kaikille ihmisille uskontoon katsomatta.

5. RAAMATULLINEN PERUSTA

Kirkon uskontoteologia⁶ perustuu Raamatun teksteihin, joita sovelletaan elävässä vuoropuhelussa ja kohtaamisissa. Vanhan ja Uuden testamentin kokonaisuus on monipolvinen tekstikokoelma, jonka ns. punaisena lankana on Jumalan toiminta ihmiskunnan historiassa. Monikerroksellisuutensa takia Raamatun tekstit avaavat useita ja monenlaisia näkökulmia eri uskontojen kannattajien kohtaamiseen.

Raamatun tekstejä on kirkossa tarkasteltava niiden kaikessa moninaisuudessa. Kristityt ovat historiansa kuluessa lukeneet toisinaan Jumalan sanaa yksipuolisesti. Muita uskontoja kohdattaessa on etualalle useimmiten noussut se kritiikki, jota Israelin profeetat kohdistivat ympäröivien kansojen uskonnollisuuteen (Jes. 46: 1-7; Jer. 10: 2-5).

Profeettojen polemiikki perustuu kymmeneen käskyyn, jossa kielletään Israelin kansaa pitämästä muita jumalia ja tekemästä jumalankuvia (2 Ms. 20: 2-5). Aivan kuten Israel, myös kristillinen kirkko ymmärtää olevansa kutsuttu omistautumaan kokonaan ainoalle oikealle Jumalalle.

Raamatun valossa kristillisen kirkon on oltava uskollinen Jumalalle, joka on ilmoittanut itsensä Jeesuksessa Kristuksessa. Kirkkoa velvoittaa Jeesuksen käsky tehdä kaikki kansat hänen opetuslapsikseen (Mt. 28: 18-20). Uskontodialogi ei siksi sulje pois lähetystyötä, sillä evankeliumin julistus kuuluu kristillisen kirkon ytimeen.

Toisaalta monet Raamatun tekstit osoittavat, että Jumalan pelastava toiminta ei rajoitu vain hänen valittuun kansaansa — ymmärrettiinpä Jumalan valituksi kansaksi Israel (5 Ms. 28:10) tai kristillinen kirkko (1 Piet. 2:9). Jumala haluaa kaikkien pelastuvan (1 Tim. 2: 3-4).

Vanhassa testamentissa on lukuisia kohtia, joissa Jumala toimii Israelin kansan ulkopuolella. Erityisen konkreettisesti tämä ilmenee niissä kohdissa, joissa Jumala siunaa kansaansa ulkopuolisten välityksellä: Aabrahamin siunasi Melkisedek, joka oli ”Korkeimman Jumalan pappi” (1 Ms. 14: 17-20). Jumala saa Bileamin siunaamaan Israelin ja lausumaan ennustuksia tulevasta (4 Ms. 22-24). Jesajan kirjassa (45:1) persialaista hallitsijaa, Kyyrosta, kutsutaan Jumalan voidelluksi kuninkaaksi.

⁶ Uskontoteologia pohtii kristinuskon suhdetta muihin uskontoihin ja uskontojen välistä kohtaamista. Se keskittyy tutkimaan uskontojen sisältöä ja niiden itseymmärrystä. Tämä tarkoittaa esimerkiksi sen pohtimista, miten meidän tulisi oman uskontomme ja sen etiikan valossa ajatella toisen uskonnon kannattajista, opista ja etiikasta.

Jumala on läsnä myös kansojen historiassa. Aamoksen kirjan mukaan (9: 7) kerrotaan, että Jumala johdattaa nuubialaisia, filistealaisia ja syyrilaisia aivan kuin israelilaisia. Vanhassa testamentissa esiintyy jopa ajatus siitä, että Jumala itse on määrännyt kullekin kansalle näiden jumalat. (5 Ms. 4: 19-20; ks. myös 5 Ms. 29: 24-25; 32: 8).

Evankeliumit sisältävät kertomuksia, joissa Jeesus asettaa ei-israelilaisen uskon esikuvaksi opetuslapsilleen (Mt. 15: 21-28; Lk. 7: 9; 10: 29-37). Apostoli Paavali esittää Ateenassa Areiopagilla pitämässään puheessaan (Apt. 17: 16-30), että kreikkalaisten uskonnollisuus osoittaa, että myös nämä tavoittelevat Jumalaa. Paavalin puhe korostaa kreikkalaisen uskonnollisuuden jännitteistä luonnetta: ateenalaiset palvovat tietämättään samaa Jumalaa, jota Paavali julistaa. Heidän uskonnollisuutensa todistaa samaan aikaan tietämättömyydestä sekä mahdollisuudesta löytää Jumala hapuillen.

Raamatun maailmankuvaan kuuluu tietoisuus voimista (Ef. 1: 21; 1 Kor. 8: 5-6; Kol. 2: 10), jotka ovat joko kuuliaisina Jumalalle tai kapinoivat häntä vastaan. Uskonnolliset perinteet ovat tähän maailmaan kuuluvina ilmiöinä osallisia samasta dynamiikasta kuin kaikki kulttuuriset ja poliittiset ilmiöt: ne voivat joko olla mukana toteuttamassa Jumalan valtakuntaa tai sitten ne voivat olla sitä vastaan. Evankeliumiin kuuluu luottamus siihen, että Jumalan ikaikainen suunnitelma koskettaa kaikkia kansoja ja että kirkon välityksellä Jumalan viisaus tulee kaikille tunnetuksi (Ef. 3: 8-13).

Kristillinen kirkko ja sen jäsenet kohtaavat maailman uskontojen ja katsomusten kannattajat tietoisena siitä, että Jeesuksen ihmiseksi tulon, inkarnaation kautta Jumala haluaa yhdistää itseensä kaiken inhimillisen. Kristuksen ristinkuolema ja ylösnousemus muistuttavat kirkkoa siitä, että uudistus, muutos ja uusi toivo kuuluvat koko ihmiskunnalle. Uuden testamentin teksteistä välittyy se, että Kristuksessa ilmitullut Jumalan rakkaus koskettaa jokaista ihmistä. Evankeliumissa (Joh. 1: 9) Kristus kuvataan todelliseksi valoksi, joka valaisee jokaisen ihmisen.

6. USKONTODIALOGIN ASKELEITA

Suomen evankelis-luterilainen kirkko käy uskontojen välistä dialogia oman luterilaisen uskontulkintansa perustalta. Samoin muiden uskontojen kannattajat lähtevät uskontojen välisessä kanssakäymisessä omien tunnustustensa pohjalta.

Maailmassamme, sen historiasta ja nykypäivästä on erotettavissa useita eri tapoja, joilla uskonnot ovat löytäneet joko rauhanomaisia tai vihamielisiä yhdessä elämisen tapoja ja käytänteitä. On myös huomattava, että yhteiseksi uhkaksi uskonnoille ei ole useinkaan nähty toisia uskontoja kuin arkipäivän materialismi. Uskontojen kohtaaminen kuuluu globaalin aikamme suuriin kulttuurikysymyksiin.

Toisten uskontojen kohtaamiseen periaatteet löytyvät kirkon yhteisestä perinteestä. Suomalainen uskontoteologia on tätä nykyä vahvasti kirkkojen välistä. Uskontoteologia pohtii kristinuskon asemaa suhteessa muihin uskontoperinteisiin.

Uskontoteologiassa ekumeenisten tunnustuskuntarajojen sijaan ovat astuneet erilaiset koulukuntarajat. Kirkkojen kannanotot ankkuroituvat yleensä vahvemmin kirkon yhteiseen perinteeseen kuin yksittäisten teologioiden ajatukset. Eksklusiivisen (toisten uskontojen perustavaa laatua olevan merkityksen poissulkevan) lähestymistavan vastapainoksi kuullaan kirkossamme myös pluralistisia (kaikkia uskomustraditiota tasapuolisesti ja samanarvoisesti tarkastelemaan pyrkiviä) äänenpainoja. On myös kolmas, kristilliselle uskontunnustukselle perustuva tie: kohtaamisen edellytyksenä on oman tradition tarjoama pohja. Kaikkien kristillisten tunnustuskuntien lähtökohta on kirkon yhteinen perinne ja Kristus lihaksi tulleena Jumalan Sanana, joka on Jumalan erityinen ilmoitus koko ihmiskunnalle.

Uskontojen kohtaamisen kannalta keskeinen teema on myös Jumalan tunteminen toiseuden kautta. Samoin kuin apostoli Paavali päätyi pohdinnoissaan omasta suhteestaan juutalaiseen perintöönsä vetoamaan Jumalan salattuun viisauteen, avaimeksi uskontojen kohtaamisessakin nousee "toiseuden" ymmärtäminen. Jumalan näkeminen meitä haastavana toiseutena johtaa nöyrästi kysymään, mitä voimme oppia Jumalasta kirkon ulkopuolista maailmaa tarkastelemalla. Tällaisia kohtaamisia määrittää suhde toiseen, agape-rakkaus. On löydettävissä asenne, joka on universaalinen olematta imperialistinen.

Vaikka tyydyttävää uskontoteologista teoriaa kohtaamista varten ei löytyisikään, Jumalan pyyteetön rakkaus (agape-rakkaus) antaa ihanteen käytäntöä varten.

Uskontojen kohtaamisessa on tärkeää myös oikea käytäntö, ortopraksia. Dialogin lähtökohtana ei tarvitse aina olla yhteinen näkemys totuudesta; moniarvoisissa yhteiskunnissa ja yhteisöissä dialogi voi lähteä myös ystävydestä ja yhdessä elämisestä. Uskontojen totuuskysymyksestä voidaan keskustella, kun on ensin rakennettu myötätuntoinen ja luottamuksellinen suhde keskustelukumppaniin.

Mystiikan tarjoamaa lähestymistapaa pidetään myös yhtenä lähtökohtana opillisen tarkastelukulman ohella. Tässä kristittyjen mielipiteitä kuitenkin jakaa kysymys siitä, onko mahdollista ja miten kokea Kristuksen läsnäolo ja armo muissa uskonnoissa.

Toisen kohtaaminen ei onnistu luopumatta jostakin omasta, tutusta ja turvallisesta. On uskallettava astua uuteen, ylitettävä oman turvallisuusvyöhykkeensä raja. Se ei ole aina helppoa.

Kristitylle uskontojen kohtaamisen perustana voidaan pitää uskoa kolmiyhteisen Jumalan luomistyöhön ja sitä, että Sana (Logos), johon ja jonka kautta kaikki on luotu, tuli lihaksi Jeesuksessa Kristuksessa. Kirkko voi tulkita uskontoja myönteisesti: niissä voidaan nähdä kuvainnollisesti totuuden ja pyhyden valonsäteitä, kun Kristus itse on aurinko. Rakkaus kutsuu nöyrään ja avoimeen muiden uskontojen kohtaamiseen rauhan, ystävyuden ja keskinäisen oppimisen hengessä.

Nykyisen elämäntavan uuvuttama ihminen tarvitsee koettua ja nähtyä evankeliumia, sanojen ja tekojen harmoniaa. Tässä puu tunnetaan hedelmistään, tulivat hedelmät eli rakkaudelliset teot minkä tradition piiristä tahansa.

Piispainkokouksen lausunto 1/2011 kirkolliskokoukselle kerää nasevasti uskontoteologisen keskustelun periaatteellisia näkökulmia, joiden varassa kristityt voivat kohdata toisten uskontojen edustajia:

- Kristityt ovat kutsuttuja todistamaan toivosta, joka heillä on Kristuksessa
- Jumalan pelastava toiminta ulottuu sinnekin, missä emme sitä näe
- Kristityn asenteen uskontodialogissa tulee perustua rakkauteen
- Kristityn keskeisiin hyveisiin kuuluu nöyryys ja vieraanvaraisuus
- Uskontodialogi ei edellytä omista uskonkäsityksistä luopumista
- Julistus ja uskontodialogi kuuluvat molemmat kirkon missioon

Nämä teemat löytyvät myös seuraavien lukujen keskustelusta.

6.1. USKONTOJEN VÄLISEN VUOROPUHELUN PÄÄLAJIT

Arjen dialogi

Ehkä kaikkein tärkein uskontojen kannattajien välinen kanssakäyminen tapahtuu arjessa, rappukäytävässä, liikennevälineissä, kaupassa, työpaikalla, lapsia vietäessä tai tuotaessa päiväkoteihin, harrastuksiin tai kouluun. Arki mittaa tarkasti ja parhaiten suvaitsevuuden rajat ja yhteiskuntamme toimivuuden.

Institutionaalinen dialogi

Institutionaalinen dialogi merkitsee erityisesti järjestäytyneiden uskontokuntien edustajien välistä keskustelua. Tämä toteutuu järjestetyissä kokouksissa ja konferensseissa, joihin yhteisöjen edustus on virallisesti kutsuttu paikalle. Tällöin dialogia käydään järjestäytyneiden uskontoyhteisöjen ylätasolla. Tällaisten dialogien merkittävyys on siinä, että niihin osallistuvat uskonnolliset organisaatiot antavat periaatteessa julkisesti arvoa keskinäiselle rauhanomaiselle kohtaamiselle.

Teologinen dialogi

Teologinen dialogi puolestaan toteutuu teologisten asiantuntijoiden pienimuotoisissa kokoontumisissa. Erityisteemoina saattavat olla esim. yhteiset etiikan ongelmat tai ilmoitukseen tai pelastuskäsitykseen keskittyvät kysymykset, joihin kukin osallistuja tuo oman traditionsa näkemyksen. Tämän dialogilajin erityinen merkitys on siinä, että esitetyt käsitykset perustuvat aitoon lähteeseen, ja tunnustukseensa sitoutuneiden henkilöiden kanssa on mahdollista keskustella välittömästi yksityiskohdista. Ongelmana on usein totuus-käsitteen määrittely ainoastaan filosofisella tasolla ja lähestymistavan muodostuminen varsin steriiliksi.

Yhteinen toiminta

Yhteisen toiminnan puitteissa toteutuva kohtaaminen on myös dialogin laji. Se perustuu ihmisten yleisen käytännöllisen hyvinvoinnin edistämiseen yhdessä. Tällaisia hankkeita voivat olla esim. terveys-, lukutaito- ja vesihuoltoprojektit tai yleensä yhteiskuntarauhaa edistävät toimenpiteet, joiden toteutumisesta paikkakunnalla kaikille uskontoon katsomatta on hyötyä. Poliittisen oikeudenmukaisuuden ja työllisyyden edistäminen ja kärsivien auttaminen saattavat toisinaan yhdistää ihmisiä, jotka ovat sitoutuneet eri uskontoihin, mutta ottavat uskonsa todesta. Tämä voi tapahtua myös pienessä mittakaavassa, naapurien kesken, työpaikoilla, päiväkodeissa, kouluissa jne.

Kukin uskomisperinne motivoi ihmiseltä edellytettävät hyvät työt omalla tavallaan ja kielellään. Uskontojen kannattajien on mahdollista etsiä kaikille yhteisiä hyvää edistäviä toiminnan tapoja luopumatta omasta identiteetistään.

Muutamassa suomalaisessa koulussa on vietetty koko koulun voimin eri uskontotraditioiden juhlia keskittyen kunkin perinteen tapoihin, ruokiin, juhlan kulkuun, tunnelmiin, koristeluihin ja musiikkiin. Paikalla ei ole ollut ensimmäistäkään munkkia, nunnaa, guraa, rabbia, imaamia eikä pappia; on keskitytty uskontotradition kulttuurisiin piirteisiin. Ei ole ollut siis kyse uskonto-, vaan kulttuuridialogista. Yhteinen toiminta ei edellytä teologista dialogia, uskontosensitiivisyyttä kuitenkin.

Henkilökohtaiset kontaktit

Uskontoihin sitoutuneet ihmiset käyvät keskenään myös henkilökohtaisia keskusteluja. Tämä vuoropuhelun laji on varmaan yhdessä arjen dialogin kanssa tehokkaimmin rauhaa rakentava uskontojen kannattajien välisen kanssakäymisen muoto. Se ei edellytä suuria ulkonaisia puitteita tai tapahtumia. Oleellista on keskinäinen luottamuksen ja kunnioituksen ilmapiiri ja halu oppia toiselta. Kun opitaan tuntemaan keskustelukumppanin arkea ja juhlaa, toisen uskon kokonaisvaltainen ja kaiken läpäisevä luonne käy pian ilmeiseksi molemmille.

Spiritualiteetin dialogi

Spiritualiteetin dialogissa haetaan yhteyttä tutustumalla toisen uskonnon kannattajan tapaan kokea ja harjoittaa uskontoaan. Etsitään yhteisiä ja erottavia inhimillisiä piirteitä. Voidaan kuunnella, mitä toinen pitää uskonnollisessa kokemuksessaan tärkeänä: suhdetta toiseen ihmiseen, luontoa ja ympäristön tilaan, taloudellista epäarvoa, sisäistä tasapainoa. Toisen tavasta kokea elämän, perimmäisyyden ja ihmisenä olemisen salaisuus voi aina oppia. Esimerkiksi Intiassa syntyneissä uskonnoissa harjoittajalle tarjotaan taidokkaita apuneuvoja sisäisen kokemuksen uskonnolliselle matkalle. Inhimillinen sisäinen kokemus on hyvinkin yleismaailmallista, vaikka kehys, joka kokemusta tulkitsee ja ohjaa, on omaleimainen kussakin uskomusperinteessä. Tietoisuus Intian uskontojen inhimillisen hengellisen elämän tarkan kartoituksen perinteestä on osaltaan innoittanut kristittyjä päivittämään oman traditionsa sisäisen uskonmatkan kokemuksen traditioita

On osattava vastata myös kysymykseen, tyhjentykö uskonto ainoastaan ihmisen sisäiseksi kokemukseksi. Kristitty käsittää, että kokemus on tärkeä, sitä voi koettaa jakaa ja selittää toisille ja että toisen kokemaa tulee kunnioittaa. Jumalan ulkoisella sanalla on kuitenkin voima ihmisen kokemuksesta, harjoituksesta ja omista teoista riippumatta. Spiritualiteetin dialogi muistuttaa, että ihminen elää uskontoaan todeksi myös sisäisesti.

Kaikissa edellä mainituissa dialogityypeissä (arjen dialogi, institutionaalinen dialogi, teologinen dialogi, yhteistä toimintaa rakentava dialogi, henkilökohtaisissa kontakteissa syntyvä dialogi ja spiritualiteetin dialogi) on omat vahvat ja heikot puolensa ja siksi ne täydentävät toisiaan. Sosiaalinen tilanne, joka kutsuu uskontojen ja katsomusten kannattajat tai edustajat kulloinkin yhteen, sanelee, mikä dialogin laji on vallitseva. On hyvä tunnistaa ja tunnustaa avoimesti sen kanssakäymisen tavoite ja luonne, josta kulloinkin on kyse.

6.2. USKONTOJEN VÄLISEN KANSSAKÄYMISEN TAVOITTEISTA

Uskontojen väliseen kanssakäymiseen voidaan ryhtyä monesta eri syystä⁷. Paitsi uskontodialogin lajeja, voidaan erottaa myös erilaisia motivaatioita, joiden varassa uskontojen kannattajien kohtaamiseen lähdetään – toiminnalla on tarkoituksensa.

Arjen sujuminen on varmasti useimpien yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen keskeisin halu. On rakennettava yhdessä muiden kanssa sitä yhteiskuntaa ja yhteisöä, jossa elää.

Yhteisesti hyviksi koettujen asioiden edistäminen on mainio syy etsiä yhteistyötä eri uskontojen kannattajien ja edustajien kesken.⁸ Tällöin ei tarkasti ottaen ole kysymys uskontodialogista, vaan pikemmin uskonnollisesti identifioituvien ryhmien yhteisestä kulttuurisesta, poliittisesta ja kulttuurisesta vaikuttamisesta. Teologiset kysymykset eivät ole keskuksessa, vaikka niillä taustavaikutuksensa onkin.

Uskontojen kannattajien kanssa voidaan käydä keskusteluja, ja heitä voidaan koettaa oppia ymmärtämään myös edistääkseen omia hankkeitansa; kaupan ja talouselämän on tunnettava asiakkaansa ja näiden maailmankatsomus. Tällöinkään ei ole kysymys tasapuolisesta uskontodialogista, uskonnollisesti identifioituneiden ihmisten keskustelusta, vaan pyrkimyksestä ymmärtää toisen maailmankatsomusta

⁷ Uskontodialogin tavoitteita on aiemmin tarkasteltu Lähetysteologisessa aikakirjassa. Pekka Yrjänä Hiltunen. 2009. Uskontodialogin lajeista, intentioista ja subjekteista. Lähetysteologinen aikakauskirja – Journal of Mission Theology. 11/2009, 33-47.

⁸ USKOT-foorumin perustaminen Suomeen 24.1.2011 on esimerkki uskontoryhmien yhteisestä yhteiskunnallisen ja poliittisen vaikuttamisen hankkeesta. USKOT-foorumin perustivat Suomen Evankelis-luterilainen kirkko, Suomen Ekumeeninen Neuvosto (SEN), Suomen Islamilainen Neuvosto, Suomen Islam-seurakunta (tataariyhteisö) ja Suomen Juutalaisten Seurakuntien Keskusneuvosto. Yhdistyksen tarkoitus on edistää yhteiskunta- ja uskontorauhan säilymistä maassamme ja etsiä yhteisiä yhteiskunnallisen vaikuttamisen mahdollisuuksia.

omien, mahdollisesti aivan hyvien päämäärien toteuttamiseksi. Taloudellista edistystä palvelevaa uskontokeskustelua voitaisiin pitää myös yhtenä missionaarisen uskontodialogin lajina.

Missionaarinen uskontodiologi tutkii toista uskontoa voidakseen paremmin edistää omaa näkemystään. Uskonnot ovat totuusyhteisöjä – jos eivät, ne eivät uskontoja olekaan. Uskontojen kannattajilla on jotakin luovuttamatonta sanottavaa asioiden perimmäisestä tilasta. Useat uskonnot ovat missionaarisia, niillä on sanoma koko maailmalle. Uskontodialogin yksi haastava ulottuvuus on se, että keskustelussa on mukana toisistaan poikkeavia perimmäisiä totuuksia. Aito uskonnon perusteita koskeva uskontodiologi edellyttää, että oman perinteen missionaarisuus on myös avoimesti esillä keskustelussa.

Uskontojen yhdistämisen motivaatio on myös missionaarinen. Joissakin tapauksissa uskontodialogin tavoitteena saattaa olla uskontoja yhdistävän uutena pidetyn, sekulaarin tai uskonnollisen katsomuksen markkinoiminen. Jos uskontoja katsoo tarpeeksi kaukaa tai mikäli oman katsomuksen inklusivistinen piirre nähdä kaikki uskonnot omaa katsomusta täydentävinä on tiedostamaton, uskontoja voidaan pitää yhden ja omassa hallussaan olevan näkemyksen kehittymättömämpinä versioina.

Uskontojen kannattajien välisen vuoropuhelun käyttövoimaksi nousee kunkin tradition sisältä nouseva toisen kunnioittamisen arvo ja ihanne. Kukin uskomustraditio motivoi ystävällisyyden asenteen toista kohtaan tavallaan. Uskontodiologi, silloin kuin tähtäyspisteenä on jokin yhteisesti sovittu aihe tai yhteinen yhteiskunnallinen tai poliittinen päämäärä, joutuu käytännöllisen kanssakäymisen vuoksi rajaamaan jotakin omasta itseymmärryksestään, esimerkiksi oman missionaarisuuttansa. Uskontodiologi saattaa muuttua myös tavoitteeksi sinänsä – kuin omaksi, uskontojen omasta missiosta irralliseksi missiokseen, jossa uskonyhteisön koko itseymmärrys korvautuu uskontodialogin edistämisen innostuksella.

Uskontodialogin tavoitteena voi olla myös aito pyrkimys ymmärtää toista. Tällöin on luovuttava, ainakin hetkeksi, omasta oikeassa olemisesta ja vaikuttamisen pyrkimyksestä ja kuunneltava tarkasti toista. Ymmärtämiseen pyrkivää dialogia voivat käydä uskonnollisten instituutioiden edustajat, näiden oppineet, aivan tavalliset uskontojen kannattajat, agnostikot, välinpitämättömät ja ateistitkin.

6.3. PORVOON KIRKKOYHTEISÖN NÄKEMYKSIÄ USKONTOJEN KOHTAAMISESTA

Useat eri kirkot ja kirkkoyhteisöt ovat viime vuosina laatineet asiakirjoja kristillisen uskon suhteesta toisiin uskontoihin. Oslossa 30.11–3.12.2003 Porvoon kirkkoyhteisön neuvottelussa⁹ uskontojen välisestä kohtaamisesta todettiin, että aikamme monimuotoisissa ja muuttuvissa tilanteissa kristillisiä yhteisöjä kohtaa haaste tunnistaa Jumalan tarkoitus ja tahto. Samalla todettiin haasteeksi pysyä Jeesuksen Kristuksen uskollisina opetuslapsina avoimina Pyhän Hengen johdatukselle. Seuraavat kaksi lukua seuraavat kutakuinkin tarkasti Porvoon kirkkoyhteisön neuvottelun tuottamaa asiakirjaa. Siihen on tehty vain joitakin kielellisiä muutoksia ja myöhäisemmän, saman yhteisön Göteborgin kokouksen 28.–31.3.2011 tekemiä tarkennuksia.

Kirkoistamme löytyy useita erilaisia teologisia lähtökohtia, keinoja ja johtopäätöksiä vastata näihin haasteisiin. Luterilaisina otamme erityisesti huomioon sen, miten Raamattu haastaa ja ohjaa ajattelua ja käytäntöä suhteissa eri uskontojen edustajiin ja kannattajiin. Raamattua lukiessa havaitaan, että sen ja kontekstiemme välinen vuorovaikutus paljastaa keskuudessamme aika ajoin vallitsevan näkökulmien kirjon. Huomataan, että kristillinen käsitys uskontojen välisen kohtaamisen kysymyksistä tulee jatkossakin olemaan kiistanalainen ja eri lähestymistapoja synnyttävä asia. Uskontojen välinen keskustelu synnyttää aina myös uskontokunnan sisäistä keskustelua.

⁹ Porvoon kirkkoyhteisö, joka tunnetaan myös nimellä Porvoon sopimus, oli aluksi kahdentoista eurooppalaisen anglikaanisen ja luterilaisen kirkon välinen sopimus, joka neuvoteltiin kirkkojen välillä Järvenpäässä vuonna 1992. Nimi tulee siitä, että viimeisenä neuvottelupäivänä vietettiin ehtoollista Porvoon tuomiokirkossa. Pohjoismaiden ja Baltian kirkoista julistuksen ovat allekirjoittaneet Islannin, Norjan, Ruotsin, Suomen, Tanskan, Viron ja Liettuan evankelis-luterilaiset kirkot. Anglikaanikirkoista julistuksessa ovat mukana Englannin, Walesin, Skotlannin ja Irlannin kirkot. Porvoon yhteisöön kuuluu myös kaksi anglikaanikirkkoa Etelä-Euroopasta: Espanjan episkopaalis-reformoitu kirkko ja Lusitanian kirkko Portugalista. Kirkot hyväksyttiin tarkkailijoiksi Madridissa Espanjassa pidetyssä Porvoon kirkkojen yhteydenpitöryhmän (Porvoo Contact Group) vuosittaisessa tapaamisessa 4.–7. lokakuuta 2010. Uusiksi tarkkailijakirkoiksi hyväksyttiin myös Ison-Britannian luterilainen kirkko (Lutheran Church in Great Britain) ja Latvian evankelis-luterilainen ulkomaankirkko (Latvian Evangelical Lutheran Church Abroad).

30.11.–3.12.2003 kokoontui Oslossa Porvoon kirkkoyhteisön uskontodialogia koskeva konsultaatio, jonka tuloksena julkaistiin dokumentti *Uskontojen välinen kohtaaminen – suuntaviivoja, Guidelines for inter faith encounter in the churches of the Porvoo Communion*. Suuntaviivoja-dokumenttia päivitettiin 28.–31.3.2011 Göteborgissa. Tämän suomennoksen voi tilata Kirkkohallituksesta Kirkon lähetystyön keskukselta. Konsultaatio päätti säilyttää hyväksi havaitun vuoden 2003 dokumentin sellaisenaan, mutta luonnosteli sille päivittävän lisäasiakirjan, joka julkaistaan 2011. Tässä *Hyvä tietää uskontodialogista* -julkaisussa hyödynnetään myös Göteborgissa todettuja ja kirjattuja, vuoden 2003 jälkeisiä yhteiskunnallisia, kulttuurisia ja uskonnollisia muutoksia ja niiden edellyttämiä yhteisesti todettuja painotuksia.

Tilanteemme edellyttää avointa ja rakentavaa dialogia sekä oman kirkkomme sisällä että ekumeenisten kumppaneiden kesken kehittääksemme dialogiamme muiden uskontojen, katsomusten ja hengellisen elämän muotojen kanssa. Seuraavassa esitetään Porvoon kirkkoyhteisön kaksitoista keskeistä ja käytännöllistä uskontojen kohtaamisen ydinkohtaa. Näitä kohtia ei ole tarkoitettu kattavaksi ja systemaattiseksi esitykseksi. Kontekstimme muuttuu kaiken aikaa. Siksi nämä kohdat edellyttävät jatkuvaa päivittämistä ja tarkistamista.

Lähtökohtamme on Jumala, joka on samalla yksi ja kolmiyhteinen. Kristittyinä kohtamme eri uskontojen kannattajia, uskomuksia ja hengellisen elämän muotoja Kolminaisuutena tuntemamme Jumalan nimessä ja voimassa. Tästä uskostamme seuraa teologisia periaatteita, jotka antavat suuntaa näissä kohtaamisissamme. Jumala ei ole pelastusta tarjotessaan kitsaampi kuin luomistyössäänkään. Luomakunnassa kohtamme armossaan avokätisen Jumalan, joka iloitsee maailmamme monimuotoisuudesta - "Lukemattomat ovat tekosi, Herra. Miten viisaasti olet ne tehnyt!" (Ps 104:24). Tämä Luojajumala on sama pelastava Jumala kuin Hän, joka haluaa saattaa kaiken täydelliseksi. Jeesus Kristus näyttää meille Jumalan kasvot ja avaa tien Jumalan luo. Olemme nähneet Jeesuksessa "Jumalan sädehtivän kirkkauden" (Hep. 1:3). Hän näyttää meille tien Isän luo, ja haluamme jakaa tämän tien muiden kanssa. Todistuksemme tästä tiestä pitää tehdä sellaisella tavalla, että kaikki kuulevat sen hyvänä uutisena; tehtävämme ei ole julistaa Jumalan pelastavan armon rajoja. Hengen läsnäolo tunnistetaan Hengen hedelmistä. "Hedelmistään puu tunnetaan", ja Hengen hedelmät ovat rakkaus, ilo, rauha, kärsivällisyys, ystävällisyys, uskollisuus, lempeys ja itsensä hillitseminen (Matt. 12:33; Gal. 5:22, 23) Kohdatessamme muiden uskontojen edustajia voimme Jumalan armosta tunnistaa näissä ominaisuuksissa Hengen läsnäolon.

6.4. KAKSITOISTA USKONTOJEN KOHTAAMISEN YDINKOHTAA

Porvoon kirkkoyhteisön neuvottelussa uskontojen välisestä kohtaamisesta 2003 kirjattiin 12 keskeistä uskontojen välisen kohtaamisen ydinkohtaa. Ydinkohdissa tullaan osin toistamaan ja kokoamaan tässä julkaisussa aiemmin esitettyjä näkökulmia. Kaksitoista uskontojen kohtaamisen ydinkohtaa lähtee enimmäkseen henkilökohtaisissa kohtaamisissa koetuista tarpeista.

Toisen uskonnon edustajan kohtaaminen voi johtaa perinpohjaiseen muutokseen, se voi johtaa oman uskon syvenemiseen, uudistumiseen ja avautumiseen. Kuitenkaan emme kristittyinä ole kohtaamisissamme vain yksilöitä, vaan aina myös uskonyhteisöimme jäseniä. Uskontojen kohtaaminen on yhtä hyvin jokaisen

seurakuntalaisen kuin seurakuntien työntekijöidenkin ulottuvissa. Kohtaamme toisen aina sekä omana itsenämme että yhteisömme edustajana.

Kestävän luottamuksen rakentaminen

Uskomme tähdentää pysyvää keskinäistä sitoutumista lujien ja luottamuksellisten suhteiden rakentamiseksi. Uskontojen välisessä kohtaamisessa ei ole vaihtoehtoja kärsivälliselle, vaivannäköä vaativalle ja aikaa vievälle prosessille, jossa opimme tuntemaan toisen uskonnon edustajan, saamme hänen kunnioituksensa ja tulemme ystäviksi. Olemme oppineet, että tämänkaltaisissa vuosien aikana kehittyneissä suhteissa dialogista tulee aitoa ja totuuden etsinnästä rehellistä ja vaikeatkin asiat voidaan ottaa puheeksi.

Totuudellinen puhe toisesta

Totuudellinen puhe välttää yksinkertaistuksia ja yleistyksiä. Meidän tulee pikemminkin tunnistaa kaikkien uskonyhteisöjen, myös omamme, monimuotoisuus ja vaihtelevuus. Toisesta puhuessamme meidän tulee etsiä asiallista tietoa, nojautua luotettaviin lähteisiin ja rakentaa tietomme niiden varaan: Meidän tulee puhua kielellä, josta keskustelukumppanimme tunnistaa itsensä. Tarvitaan mielikuvitusta edellyttävää ja myötätuntoa vaativaa pyrkimystä samastua toisen tilanteeseen. Ei ole reilua verrata oman uskontomme ihanteita toisen uskonnon arkikäytäntöihin tai päinvastoin. Kristittyjen yhtä hyvin kuin toisten uskonyhteisöjen edustajien on tunnustettava, että on haastavaa elää uskonsa mukaisesti yhteiskunnassamme. Niissäkin kohdin, joissa olemme voimakkaasti eri mieltä, on nähtävä vaivaa ymmärtää toisen uskomuksia ja käytäntöjä. On kunnioitettava toisia ohjaavaa uskoa ja rakastettava heitä lähimmäisinä. Ollessamme kriittisiä toisten näkökantoja kohtaan, emme voi myöskään ohittaa itsekritiikkiä.

Uskosta todistaminen

Meidät on kutsuttu todistamaan uskostamme vakuuttavalla mutta hienotunteisella tavalla¹⁰. On oltava yhtä valmis kuuntelemaan ja oppimaan kuin puhumaankin. Olemme tietoisia siitä, että keskusteluun osallistuvien tarkoitukset saattavat olla monenlaisia ja että on helppo epäillä toisen kätkeytyä tarkoituseriä. Emme voi pakottaa toista omaksumaan omaa uskoamme, mutta meidän tulee aina olla valmiita todistamaan uskostamme sanoin ja teoin. Emme saa milloinkaan käyttää hyödyksemme haavoittuvien yksilöiden tai ryhmien tilaa emmekä asettaa kristillisen uskon hyväksymistä palvelutyömme ehdoksi. Olemme tietoisia siitä, että

¹⁰ Suomen Evankelis-luterilaisen kirkon Piispainkokous kirjaa lausunnossaan 1/2011 kirkolliskokoukselle lähetyksen ja diakonian yhteisestä pohjasta alaluvussa *Mikä on kirkon perustehtävä*: ”Kirkon ulkoasiain neuvoston 26.1.2009 hyväksymä ekumeeninen strategia *Meidän kirkko: Ykseyttä etsivä yhteisö* (s. 39) toteaaakin ytimekkäästi, että lähetys on ”kirkon olemassaolon varsinainen syy ja olemisen tapa”.

kirkkojemme kristittyjen mielipiteet eroavat toisistaan siitä, mikä on uskontodialogin ja evankeliumin levittämisen suhde. Mielestämme on tärkeätä, että myös näistä mielipide-eroavaisuuksista keskustellaan avoimesti keskinäisen kunnioituksen ilmapiirissä.

Yhdessä Jumalan edessä

Olemme tietoisia siitä, että joissakin tilanteissa kristityt haluaisivat tulla Jumalan eteen yhteisessä rukouksen hengessä ja jumalanpalveluksessa muiden uskontojen edustajien kanssa. Näin saattaa tapahtua esimerkiksi kirkollisten toimitusten yhteydessä, osana ryhmän tai organisaation luonnollista elämänrytmiä tai kriisiaikoina, muisto- tai kiitosjuhlien yhteydessä, paikallisesti tai kansallisesti. Jotkut kristityt toivottavat tällaiset tilaisuudet tervetulleiksi, toiset taas kokevat olonsa vaivautuneeksi. Toisten uskontojen kannattajien keskuudesta löytyy samoin monenlaatuista suhtautumista. Miten tahansa uskontojen yhteinen rukous ja jumalanpalvelus järjestetäänkin, mielestämme on tärkeää selvittää tilanteen tarkoitus. On harkittava huolellisesti, mikä on tällaiselle tilanteelle sovelias paikka ja varmistettava, että kaikki voivat osallistua suunniteltuun siten, että säilyttävät henkisen eheydensä eivätkä joudu hämmentäviin tilanteisiin. Yhteinen hiljaisuus saattaa olla arvokas tapa ilmaista yhdessäolemistamme Jumalan edessä. Samoin me saamme arvostettuna vieraana olemisen kokemuksen, kun olemme läsnä toisten rukous- ja jumalanpalvelushetkessä.

Muuttuvien yhteiskuntien haaste

Samalla kun iloitsemme elinvoimasta, jonka uskonnollinen ja kulttuurinen monimuotoisuus on tuonut tullessaan, olemme tietoisia hämmennyksestä ja tuskasta, jota saatetaan tuntea, kun pitkään muuttumattomana säilynyt yhteisö huomaa asuinympäristönsä muuttuneen. Korostamme aktiivisen ja osallistuvan kristillisen läsnäolon säilyttämistä moniuskontoisilla alueilla. Tunnistamme myös tarpeen olla valveilla toisuskoviin kohdistuvan etnisen ja uskonnollisen syrjinnän havaitsemiseksi.

Uskonnollinen kasvatustyö

Tehtävämme on huolehtia siitä että lapset ja nuoret saavat asianmukaisen varustuksen uskonnolliseen elämään monimuotoisessa yhteiskunnassa. Meidän on vaadittava, että kristinuskoa opetetaan paikallisesti ottaen huomioon sen kansainvälinen ulottuvuus ja kulttuurinen monimuotoisuus. Kirkon kasvatustyön tulee auttaa kristittyjä tutkimaan oman uskonsa uskontojen välisen kohtaamisen ulottuvuuksia. Kasvatukselliset mahdollisuudet voivat rakentaa vakaata luottamusta omaan uskoon ja samalla vieraanvaraista avoimuutta toisten uskoa kohtaan. Samoin voimme tukea toisten uskontokuntien oikeutta oman uskontonsa opettamiseen.

Perhe-elämän tukeminen

Meidän tulee olla herkkiä niiden ihmisten toiveille ja tarpeille, jotka suunnittelevat uskontojen rajat ylittävää avioliittoa. Papiston, sielunhoidon sekä perhe- ja kasvatustyössä toimivien tulee olla varustautuneita tällaisten pariin ja heidän perheittensä neuvontaan ja tukemiseen. On oltava resursseja, joiden avulla hoitaa ja kasvattaa moniuskontoisten perheiden lapsia. Tulee myös luoda malleja tukevia sellaista ihmisten perheitä, joiden jäsenet ovat kääntyneet toisesta uskonnosta. Moniuskontoisten perheiden kuolemantapausten varalta on myös tarve kehittää ja jakaa pastoraalisen tuen hyviä käytäntöjä.

Pyrkiminen yhteiseen hyvään

Etsimme yhteistyötä toisten uskontojen edustajien kanssa käytännöllisissä hankkeissa, joissa yhteistyö on sopivaa ja mahdollista. Uskomme, että kirkoillamme on erityinen tehtävä rohkaista kansallisia ja paikallisia viranomaisia ymmärtämään uskonyhteisöjen ja -organisaatioiden monimuotoisuutta. Olemme tietoisia siitä, että kaikkien uskontojen edustajat ovat jäseniä samassa yhteiskunnassa kuin mekin, ja että heidän intressinsä on edistää omalta kannaltaan koko yhteiskunnan hyvää.

Samalla meidän tulee olla rehellisiä ja tietoisia niistä todellisista eroavaisuuksista, joita kohtaamme koettaessamme soveltaa käytäntöön arvoja, jotka yleisinä ilmaisuina saattavat kuulostaa samoilta. Uskomme, että kirkot on kutsuttu tekemään yhteistyötä toisten uskontojen edustajien kanssa, turvapaikan hakijoiden ja pakolaisten hyvinvoinnin edistämiseksi.

Naisten ja miesten tasapuolinen edustus

Tunnistamme tarpeen vahvistaa naisten läsnäolon ja osallistumisen mahdollisuuksia uskontojen välisissä kohtaamisissa (vaikka joissakin tapauksissa miehetkin saattavat olla aliedustettuina). On pyrittävä varmistamaan yhdessä eri uskonyhteisöjen edustajien kanssa, että uskontojen välisissä kohtaamisissa toteutuu sukupuolten tasapuolinen edustus. Kristittyjen oma edustus voi toimia tässä myönteisenä, mallia antavana esimerkkinä. Samanaikaisesti kuitenkin on tunnistettava ne kulttuuriset ja uskonnolliset tekijät, jotka saattavat estää naisten osallistumisen miesten kanssa uskontojen välisiin tapahtumiin. Uskontojen välisessä dialogissa meidän tulisi olla valmiita ottamaan esiin naisten oikeudet ihmisoikeuskysymyksenä.

Kansainvälinen osallistuminen

Tiedämme, että on mahdotonta eristää omien maittemme uskontojen välisiä suhteita muualta maailmasta tulevilta vaikutuksilta. Kansainvälisillä tapahtumilla saattaa olla hyvinkin vakavia vaikutuksia vähemmistöuskontojen ryhmille. Erityisesti

kriisien aikoina meidän tulisi olla valmiita osoittamaan solidaarisuutta uhanalaisiksi joutuneita ryhmiä kohtaan. Muiden maiden haavoittuvien vähemmistöjen tilanne on usein dialogin tärkeä aihe. Kirkkomme kokevat, että rukouksen ja myötätunnon side on erityisen vahva vainottujen kristillisten yhteisöjen kanssa. Meidän tulee kuitenkin tehdä selväksi, että on epäoikeudenmukaista pitää oman maamme uskonyhteisöjä vastuullisina heidän muualla maailmassa asuvien uskonveljiensä ja -sisartensa toimista.

Uskonnonvapauden varmistaminen

Kristillinen sitoutuminen lähimmäisenrakkauteen ja yhteiseksi eduksi koituvan oikeudenmukaisuuden etsintään johtaa meidät tähdentämään uskonnonvapauden merkitystä jokaisessa yhteiskunnassa. Omissa maissamme tämän takaa Euroopan neuvoston ihmisoikeuksien julistus vuodelta 1950 (jonka Suomi ratifioi 10.5.1990): "Jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauteen. Tämä oikeus sisältää vapauden vaihtaa uskontoa tai uskoa ja vapauden tunnustaa uskontoaan tai uskoaan joko yksin tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudentarjoituksissa ja uskonnollisin menoin". Olemme erityisen kiinnostuneita yhteiskuntamme vähemmistöjen oikeuksista. Pidämme tärkeänä periaatetta, että laki suojelee tasapuolisesti kaikkia kansalaisia. Uskonnollisia auktoriteetteja ei saa käyttää väärin haavoittuvien yksilöiden kontrolloimiseksi tai painostamiseksi.

Uskonnon vaihtaminen

Iloitsemme ihmisten mahdollisista kääntymisistä Kristuksen puoleen. Jumalan Pyhä Henki toimii vapaasti kaikkialla. Kääntymisen tulee aina tapahtua vapaasti, Jumalan oman toiminnan tuloksena ja ihmisten vastauksena siihen. Tunnistamme sen, että uskontojen välisellä kohtaamisella voi olla voimakkaita ja arvaamattomia seurauksia siihen osallistuvien ihmisten elämään. Sen seurauksena ihmisiä saattaa kääntyä yhtä hyvin pois kristinuskosta kuin sen puoleenkin. Eri uskoa edustavat ihmiset saattavat myös kokea, että kohtaaminen tuo heitä lähemmäksi Jumalaa heidän oman vakaumuksensa piirissä. Kristittyinä meidän tulee olla tietoisia vaikeuksista, joita äskettäin kristillisen uskon löytäneet saattavat kohdata. Kirkkomme tulee olla valmis muuttamaan voidakseen toivottaa uusia jäseniä tervetulleeksi. Joidenkin kääntyneiden saattaa olla vaikeaa hyväksyä koko uskontojen kohtaamisen käsitettä, erityisesti kun kyseessä on heidän entinen uskontonsa. Toisilla kääntyneillä saattaa taas olla arvokas henkilökohtainen panos annettavanaan uskontojen välisen ymmärtämyksen lisäämiseksi. Heitä tulisi vahvistaa löytämään paikkansa dialogissa.

6.5. HYVÄKSI KOETTUJA ASEENTEITA JA OHJEITA USKONTOJEN VÄLISEEN VUOROPUHELUUN

Useat seurakunnat ja yhteisöt ovat järjestäneet Suomessa uskontojen välisiä vuoropuheluja, kohtaamisia sekä yhteistä hyvää edistäviä hankkeita. Seuraavat käytäntöä lähestyvät ohjeet on kerätty useista eri lähteistä, muun muassa Kulttuuri- ja uskontofoorumi Fokuksen julkaisemassa *Uskontodialogi – kasvatusta kulttuurien kohtaamiseen* -julkaisussa esitetyistä, kirkon uskontodialogitoimessa ja kirkon uskontokasvatussihteerin työssä keskeiseksi todetuista periaatteista.

Dialogin ennakkoehdoista sopiminen

On tärkeää sopia tai vähintään tehdä keskustelukumppaneille selväksi, millä ehdoilla dialogia käydään. Mikä on päämäärä? Mihin tulemme käyttämän mahdollisesti saamiamme tietoja? Tavoittemme tulee olla läpinäkyvä ja kommunikotavissa.

Joskus myös kohtaamisen paikalla on merkitystä. Jos on kyseessä keskustelujen sarja, on mahdollista järjestää tapaamisia vuorotellen kunkin osallistujan omissa tiloissa. Kertaluonteinen keskustelu saattaa olla viisasta järjestää uskonnollisesti neutraalilla maaperällä.

Toisen kunnioittaminen

Kaikkia ihmisiä tulee kunnioittaa. Toinen on ainutlaatuinen yksilö, ei jonkin uskonnollisen vakaumuksen tyyppiedustaja. Emme voi olettaa, että keskustelukumppanimme käsitykset vastaavat täysin hänen uskonnollisen yhteisönsä käsityksiä. Keskustelukumppanimme eivät ole toiminnan kohteita, objekteja.

Kunnioitus merkitsee myös avointa asennetta, halua muuttaa omia ennakkokäsityksiään. Kunnioitus ei merkitse, että meidän täytyisi olla samaa mieltä, kritiikittömiä tai olla ilmaisematta omia mielipiteitämme. Kaikilla keskustelukumppaneille tulee suoda mahdollisuus sekä kriittisiin että yhteyttä rakentaviin näkökantoihin.

Kuunteleminen ja uteliaisuus

Luopumalla hetkeksi oman totuutensa esilletuomisesta, vaikka siinä pitäytyisitkin, antaa toiselle tilaa ja vapautta ilmaista itseään. Näin tulee mahdollisuus kurkistaa toisen maailmaan, oppia jotakin uutta toisesta ja mahdollisesti myös itsestään.

Avoimuus ja rehellisyys

Keskusteluissa olemme avoimia tavoitteistamme, agenda ei ole salainen, emme pelaa peitetyin kortein. Emme myöskään pyri kaunistelemaan tai peittelemään oman perinteemme kyseenalaisia ja kritisoitavia piirteitä. Kristillinen usko on kertomus siitä, miten Jumala - synnistä huolimatta - rakastaa ihmistä. Meidän ei ole tarkoitus puolustaa Jumalaa eikä kirkkoa, vaan kertoa toivostamme.

Kriittisyys ja rakentavuus

Kun kunnioitamme toisia ihmisiä ja heidän lähtökohtiaan, meillä on lupa myös kysyä kriittisiä kysymyksiä. Kritiikin tulee olla rakentavaa, mutta samalla ystävällistä, suhteessa kumppaniimme. Tämä ei tarkoita, että kritiikki ei voisi olla selkeää tai kovaa, mutta toisen täytyy voida ottaa puheemme vastaan, reagoida siihen myönteisesti ja rakentavasti omasta lähtökohdastaan käsin.

Toisen pyhän kunnioittaminen

Jotkut asiat ovat meille pyhiä, toiselle toiset. Meidän täytyy kunnioittaa toisen pyhää, mikäli haluamme kunnioittaa toista ihmistä. Kyse voi olla esimerkiksi rituaaleista, uskonnollisista esineistä tai tavoista. Kunnioittaminen synnyttää vastakunnioitusta.

Omien lähtökohtien tunteminen ja tunnustaminen

Emme lähde kanssakäymiseen toisen kanssa vailla ennakkokäsityksiä. Meillä on oma näkökantamme, oma lähtökohtamme. Jotta toinen ihminen voisi sijoittaa meidät johonkin, meidän täytyy ensin tunnustaa omat lähtökohtamme ja sitten tuoda ne ilmi mahdollisimman läpinäkyvästi ja avoimesti. Uskontodialogissa ei etsitä neutraaliutta, vaan kaikki osapuolet saavat ponnistaa omalta katsomuspohjaltaan. Uskontodialogi voi auttaa meitä syventämään omaa näkökantaamme tai saada meidät muuttamaan sitä. Dialogi voi johtaa siihen, että opimme paremmin tuntemaan itsemme tai siihen, että käsityksemme itsestämme ja omista mielipiteistämme uudistuvat.

Toisen näkökulman tunnistaminen ja tunnustaminen

On mahdotonta asettua täysin toisen asemaan, mutta voimme yrittää sitä niin pitkälle kuin mahdollista. Ei ole kyse samaistumisesta, vaan ymmärtämisestä. Meidän on osattava tunnustaa ja oltava valmiita muuttamaan karikatyyrin omaisia ennakkoluulojamme ja mielikuviamme toisesta. Usein on avuksi toimia luonnollisen uteliaisuuden johdattamana – toiselta voi aina oppia.

Vastavuoroisuus ja vieraanvaraisuus

Dialogi ei voi olla yksipuolista. Odotamme toinen toiseltamme samaa, mitä itse

pyrimme antamaan. Vaikka yksi osapuoli ryhtyisikin julistamaan omaa totuuttaan, myös toiselle tulee antaa sama ja vastaava mahdollisuus. Voimme olla ystävällisiä toinen toisellemme, vaikka olisimmekin aivan eri mieltä monesta asiasta.

Luottamus

Uskontodialogin laatu riippuu saavutetusta keskinäisen luottamuksen asteesta. Ystävyyden rakentaminen ja vieraanvaraisuuden harjoittaminen ovat mainioita tienviittoja kohdatessamme toisin uskovia ja ajattelevia.

7. JULKAISUN SYNTYVAIHEISTA

Kirkkohallituksen ulkoasian osastolla, samoin kuin koko kirkon piirissä, kirkon tarve hahmottaa kantaansa uskontojen kohtaamiseen ja uskontodialogiin on jo pitempään ollut ilmeistä. Kirkon ulkoasiain osastolla käytyjen keskustelujen seurauksena kirkkoneuvos Risto Cantell antoi Kirkon ulkoasiain neuvoston asettama Lähetys- ja uskontoteologian työryhmälle tehtäväksi uskontodialogia käsittelevän pienimuotoisen julkaisun laatimisen. Lähetys- ja uskontoteologian työryhmä ryhtyi 25.8.2009 toimiin. Uskontodialogioppaan tuli sisältää uskontojen kohtaamisen edellyttämiä tiedollisia ja käytännöllisiä periaatteita ja käytännössä hyviksi havaittuja ohjeita. Tavoitteena on hahmottaa kirkon periaatteita muiden uskontojen kannattajien kohtaamista varten tavalla, joka hyödyttäisi sekä kirkon työntekijöitä että sen jäseniä.

Kirkon ulkoasiain neuvoston lähetys- ja uskontoteologian työryhmä kokosi pohjamateriaalia ja laati alustavia luonnoksia pääluvuiksi. Kirkon lähetysteologi dosentti Timo Vasko ja Kirkon lähetystyön keskuksen työalasihteeriksi uskontodialogia varten (Epävirallisesti käytetään myös nimikettä "uskontokasvatussihteeriksi".) Pekka Y. Hiltunen työstivät materiaalia edelleen. Ensimmäinen luonnos julkaistiin Lahden kirkkopäivillä 14.5.2011, ja siihen pyydettiin palautetta. Kirkon lähetystyön keskuksen työalasihteeriksi uskontodialogia varten muokkasi saadun palautteen pohjalta tekstin sen nyt julkaistun muotoon.

Julkaisussa huomioidaan kirkkomme ekumeenisen strategian pelisäännöt. Esiintyessään uskontojen kanssa vuoropuhelussa kirkkomme noudattaa linjaa, että se on opissaan ja elämässään sama kirkko sekä sisänpäin jäsenilleen että ulospäin muille. Oppaassa tulee esiin kirkon sanoman sisältämä usko ja totuudellisuus. Samalla ei kuitenkaan väistetä kirkon sisällä ilmenevää, uskontodialogin käymiseen sisältyviä jännitteitä.

Hyvä tietää uskontodialogista -tekstin yhtenä tausta-ajatuksena on, että keskustelukumppanin on voitava tunnistaa itsensä kuulemastaan, ja että myös kristitty joutuu tarkistamaan ja syventämään omaa identiteettiään kohdatessaan toisen. Julkaisu on tarkoitettu Suomen ev. lut. kirkon jäsenille. Se haluaa osaltaan innostaa rippikoulunsa käyneitä seurakuntalaisia etsimään, tietämään ja sisäistämään joitakin peruslinjoja uskontojen kannattajien kohtaamisissa. Kohtaamisissa halutaan edistää positiivista, kunnioittavaa ja rauhanomaista asennetta. Tavoitteena on rohkaista lukijaa omaksumaansa kohtaamisissa rohkeasti kristityn identiteetin.

Esitetyillä suuntaviivoilla ei ole kirkon jäseniä velvoittavaa luonnetta. Toiveena on, että kristittyjen identiteetin vahvistuessa myös suvaitsevaisuus muiden uskontojen ja vakaumusten kannattajia kohtaan lisääntyisi. Sisällöllisesti oppaan toivotaan kestävän käytössä muutaman vuoden ennen uutta tarkistamista. Julkaisun ala on elävä ja kehittyvä.

Palaute ja oppaan kehittämis ehdotukset pyydetään lähettämään osoitteisiin:
pekka.hiltunen@evl.fi tai timo.vasko@evl.fi

8. KIRJALLISUUTTA

Tässä julkaisussa on vain suppea kirjallisuusluettelo. Laajemman kirjallisuusluettelon saa sähköpostitse osoitteista pekka.hiltunen@evl.fi tai timo.vasko@evl.fi.

TIINA AHONEN & JYRI KOMULAINEN (toim.)

2004. *Teologian ilmansuuntia: Näkökulmia uskontulkintoihin Aasiassa, Afrikassa ja Latinalaisessa Amerikassa*. Gaudeamus: Helsinki.

MATTI T. AMNELL

1999. *Uskontojen universumi. John Hickin uskonnollisen pluralismin haaste ja siitä käyty keskustelu*. Diss.. Suomalainen teologinen kirjallisuusseura 217 : Helsinki.

PEKKA YRJÄNÄ HILTUNEN

2009. Uskontodialogin lajeista, intentioista ja subjekteista. Lähetysteologinen aikakausikirja – Journal of Mission Theology. 11/2009, 33-47.

HEIDI HIRVONEN & TIMO VASKO (toim.)

2008. *Hyvä tietää islamista. Kirkko ja islam. Kirkko ja islam –julkaisuja 1.*: Kirkkohallitus: Helsinki.

SEIJA JALAGIN & OLLI LÖYTTY & MARKKU (toim.)

2010. *Kaikille kansoille: lähetystyö kulttuurien vuoropuheluna*. SKS: Helsinki.

Kristillinen todistus moniuskontoisessa maailmassa. Suosituksia menettelytavoiksi. Paavillisen uskontojen välisen dialogin neuvoston (The Pontifical Council for Interreligious Dialogue, PCID), Kirkkojen maailmanneuvoston (WCC) ja Kirkkojen maailmanneuvoston kutsumana Maailman Evankelisen Allianssin (WEA) yhteinen menettelytapasuosituksen suomennos (Timo Vasko) löytyy verkosta (6.11.2011) asettamalla otsikko hakusanaksi.

JYRI KOMULAINEN & MIKA VÄHÄKANGAS (toim.)

2009. *Luterilaisen Suomen loppu*. Edita: Helsinki.

TUOMAS MARTIKAINEN & VILLE JALOVAARA (red./toim.)

2010. *Religionens återkomst, Brytningspunkter i kyrkan, religionen och kulturen. Uskonnon ylösousemus, Kirkon, uskonnon ja kulttuurin muutos*. Magma.studie.

JYRI KOMULAINEN

2006. *Guru Jeesus: Tutkielmia hindulaisuudesta ja kristinuskosta*. Suomalainen teologinen kirjallisuusseura STK 251: Helsinki.

Religionens återkomst, Brytningspunkter i kyrkan, religionen och kulturen. Uskonnon ylösousemus, Kirkon, uskonnon ja kulttuurin muutos. Tuomas Martikainen & Ville Jalovaara (red./toim.) (2010) Magma.studie.

Uskontojen välinen kohtaaminen – suuntaviivoja. Porvoo-kirkkoyhteisön neuvottelu uskontojen välisestä kohtamisesta, Oslo 30.11-3.12.2003. (Tilattavissa Kirkon lähetystyön keskukselta: KKK, PL 185, 00161, Hki)

HELI PRUUKI (toim.)

2010. *Pyhän rajoilla*. Tempelitappeluista uskontodialogiin. Suomen Lähetysseura: Helsinki

HEIDI RAUTIOMAA (toim.)

2010. *Uskontodialogi, kasvatusta kulttuurien kohtaamiseen*. Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS.

FRED STRICKERT (toim.), Leena Haavisto (suom.)

2004. *Munib Younan: Sovinnon toivossa Lähi-idässä ja maailmalla*. Suomen Lähetysseura: Helsinki.

Kirkkojen maailmanneuvoston lähetys- ja uskontoteologiaa. "Lähetys ja evankelioiminen – ekumeeninen julkilausuma" (1982) ja "Lähetys ja evankelioiminen ykseydessä tänään" (1999). Timo Vasko (2004).
Yliopistopaino & Helsinki University Press: Helsinki.

TIMO VASKO

2003. *Missiologia ja uskonnot. Johdatus missiologiaan ja uskontoteologiaan*. Yliopistopaino & Helsinki University Press: Helsinki.

TIMO VASKO

1999. *Schalom Ben-Chorinin ilmoituskäsityksen muodostuminen dialogissa kristinuskon ja islamin kanssa*. Suomalainen teologinen kirjallisuusseura STK 216: Helsinki

Kohtaamisen taito. Opas kristityille muiden uskontojen ja ideologioiden kanssa käytävään dialogiin. Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisuja XXVII (1988). Helsinki.

Verkkosivuja:

Piispainkokouksen lausunto 1/2011 kirkolliskokoukselle, ASIANRO 2008-00189, KIRKKO 2020-TULEVAISUUSSELONTEKO

([http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/F359F1ED9F897DD0C225770E0034026E/\\$FILE/Lausunto1-2011-kirkolliskokous.pdf](http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/0/F359F1ED9F897DD0C225770E0034026E/$FILE/Lausunto1-2011-kirkolliskokous.pdf)) Tarkistettu 6.11.2011

Usko vapaasti Suomalaiset islamin, juutalaisuuden ja kristinuskon uskontojohtajat laativat Usko vapaasti -lausunnon uskonnonvapauden puolesta. Lausunto julkistettiin Helsingin juutalaisessa seurakunnassa 25. lokakuuta 2011. Lausunto löytyy (6.11.2011) Suomen ekumeenisen neuvoston (SEN) ekumeenisen vastuuviikon sivulta <http://www.vastuuviiikko.fi/2011/etusivu/>

Sarja: Lähetysteologisen Aikakauskirja, uskontoja koskevia teemanumeroita

NUMERO 6, 2001: *Islam ja kristinusko – näkökulmia kristittyjen ja muslimien kohtaamiseen, Islam and Christianity – perspectives for Christian-Muslim encounter.*

NUMERO 7, 2002: *Lähetystyö ja uskonnot Itä- ja Etelä-Aasiassa, Missionary work and Religions in Southeast Asia and Far East.*

NUMERO 8, 2006: *Näkökulmia Itä- ja Etelä-Aasian kirkkojen lähetystyöhistoriaan ja uskontoteologiaan, Outlooks on Mission History and on Theology of Religions by Churches of East, Southeast and South Asia.*

NUMERO 9, 2007: *Kristinuskon globaalit haasteet ja mahdollisuudet, Global Challenges and Potentials of the Christian Faith.*

NUMERO 10, 2008: *Kristinusko, islam ja kehitysyhteistyö afrikkalaisessa kontekstissa, Christianity, Islam and development aid cooperation in the African context.*

NUMERO 11, 2009: *Eurooppa tänään – Näkökulmia kristillisen lähetys- ja uskontoteologisen tehtävän toteuttamiseen moniarvoisessa ja muutosten alaisessa eurooppalaisessa kontekstissa, Europe Today – Views on the Realisation of the Task of the Christian Missiology and Theology of Beliefs in a Diverse, Continually Changing European Context.*

NUMERO 12, 2009: *Kiinalaisen teologian uusia virtauksia.*

NUMERO 13, 2010: *EDINBURGH 1910 – 2010 Lähetystyö ennen, tänään ja huomenna, Edinburgh 1910-2010 – World Mission Yesterday, Today and Tomorrow.*

TULOSSA 14, 2011: *Kirkko ja juutalaisuus*

Lähetysteologisen Aikakauskirjan tilaukset: Kirkkohallituksen julkaisu- ja AV-myynti, Satamakatu 11, PL 185, 00161 Helsinki, verkko-osoite: evl.fi/julkaisumyynti, puh. 09-1802315 tai julkaisumyynti@evl.fi. Hinta 10 € + postimaksu.

Kasvattajille, varhaisnuorille ja lapsille

KALLIONIEMI, A. & LUODESLAMPI, J. (toim.)

2009. *Moniuskontoinen koulu oppimisympäristönä* LK-kirjat.

Lapsen kaltainen. Uskonnollis-katsomuksellinen orientaatio varhaiskasvatuksessa Kangasmaa, T. et al. (toim.) (2008). Lasten Keskus.

KOTKA, R.

2007. *Kaiken maailman juhlat. Juhlia, leikkejä ja askartelua lapsille.* Pieni Karhu.

KUUSISTO, A.

2009. *Homma hanskassa! Päiväkodin monimuotoisuus rikkautena.* Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja 2009:3. Saatavana myös verkkojulkaisuna www.mucca.fi

LEHTINEN, I. & KUUKKA, I. (toim.)

2004. *Oikeat vaakakupit. Kertomuksia kristinuskon, islamin ja juutalaisuuden piiristä.* Lasten Keskus.

PIRJO LEHTONEN-INKINEN & PIRJO MYLLÄRNIEMI (toim.)

IHANKO TOTTA! - Kirja ja äänite ohjaajille. SLS.

TYTTI ISSAKAINEN

2010. *Atte ja Anna, Meidän ja muiden uskonnot.* Lasten Keskus.

MILENA PARLAND

2011. *Juhlitaan yhdessä! Monikulttuurisia juhlia koulussa.* Kustannusosakeyhtiö Tammi.

ROSENBLAD, D. & ROSENBLAD, F.

2005. *Abrahamin lapset. Kolmen uskonnon yhteiset juuret*. Opastusta opettajille.

Suomen ekumeenisen neuvoston julkaisuja LXXIV

Päivähoidon uskontokasvatus – Onks enkeleitä olemas?, -näkökulmia päivähoidon uskontokasvatukseen.
(2011) Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä.

Verkkosivu:

USKOT-foorumin Lapsen oikeuksien juhlapäivänä 19.11.2009 laatima *Lapsen oikeus pyhään* –julistus.

Löytyy verkosta mm hakusanalla: Uskontojen edustajat puolustavat lapsen oikeutta uskontokasvatukseen